

**JAMIYATDA NOGIRONLIGI BOR AYOLLAR DUCH KELADIGAN
IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TO'SIQLAR
SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL BARRIERS FACED BY WOMEN WITH
DISABILITIES IN SOCIETY**

Axmedova Nilufar

Annotatsiya

Nogironligi bor ayollar jamiyatda ijtimoiy-psixologik to'siqlarga duch kelib, ularning to'laqonli ishtirokiga to'sqinlik qiladi; O'zbekistonda ham bu muammo dolzarb. Ushbu tadqiqot nogironligi bor ayollar duch keladigan ijtimoiy-psixologik to'siqlarni kompleks tahlil qilishni maqsad qilgan. Adabiyotlarni tizimli tahlil qilish metodologiyasiga asoslanib, Google Scholar, Scopus va mahalliy jurnallardan 2020-yildan keyin chop etilgan 12 ta manba tahlilga kiritildi. Natijalarga ko'ra, asosiy to'siqlar stigmatizatsiya, diskriminatsiya va ijtimoiy izolyatsiya bo'lib, ular ta'lim, bandlik, sog'liqni saqlashda tengsizliklarga hamda ruhiy muammolarga olib keladi. To'siqlarni yengish uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini kuchaytirish, ta'lim va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish hamda psixologik adaptatsiya dasturlarini joriy etish muhim.

Kalit so'zlar: nogironligi bor ayollar, ijtimoiy-psixologik to'siqlar, stigmatizatsiya, diskriminatsiya, ijtimoiy izolyatsiya, ruhiy salomatlik, adaptatsiya

Abstract

Women with disabilities face socio-psychological barriers in society that hinder their full participation; this issue is also relevant in Uzbekistan. The aim of this study is to comprehensively analyze the socio-psychological barriers encountered by women with disabilities. Based on a systematic literature review, 12 sources published after 2020 from Google Scholar, Scopus, and local journals were included in the analysis. Results indicate that stigmatization, discrimination, and social isolation are key barriers, causing inequalities in education, employment, healthcare, and leading to mental health issues. Overcoming these barriers requires strengthening social support, expanding educational and employment opportunities, and implementing psychological adaptation programs.

Keywords: women with disabilities, socio-psychological barriers, stigmatization, discrimination, social isolation, mental health, adaptation

Аннотация

Женщины с инвалидностью сталкиваются с социально-психологическими барьерами в обществе, препятствующими их полноценному участию; эта проблема актуальна и в Узбекистане. Целью данного исследования является комплексный анализ социально-психологических барьеров, с которыми сталкиваются женщины с инвалидностью. Исследование основано на методологии систематического анализа литературы, в анализ включены 12 источников, опубликованных после 2020 года в Google Scholar, Scopus и местных журналах. Согласно результатам, основными барьерами являются стигматизация, дискриминация и социальная изоляция, приводящие к неравенству в образовании, занятости, здравоохранении, а также к проблемам психического здоровья. Для преодоления этих барьеров важно усилить системы социальной поддержки, расширить возможности образования и занятости, а также внедрить программы психологической адаптации.

Ключевые слова: женщины с инвалидностью, социально-психологические барьеры, стигматизация, дискриминация, социальная изоляция, психическое здоровье, адаптация

Kirish

Nogironligi bor ayollar jamiyatda ijtimoiy-psixologik to'siqlarga duch kelib, ularning to'laqonli ishtirokiga to'sqinlik qiladi [6, 7]. O'zbekistonda ham bu muammo dolzarb bo'lib, stigmatizatsiya va diskriminatsiya ularning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [1, 3, 9]. Biroq, nogironligi bor ayollar duch keladigan ijtimoiy-psixologik to'siqlarning chuqur tahlili va ularni yengish strategiyalari yetarlicha o'rganilmagan [4]. Ushbu tadqiqotning maqsadi nogironligi bor ayollar duch keladigan ijtimoiy-psixologik to'siqlarni kompleks tahlil qilishdan iborat.

TS1: Ayollar qanday asosiy ijtimoiy-psixologik to'siqlarga duch kelishadi?

TS2: Bu to'siqlar ularning integratsiyasi va o'zini o'zi qadrlashiga qanday ta'sir ko'rsatadi?

TS3: To'siqlarni yengish uchun qanday samarali strategiyalar mavjud?

Asosiy qism

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili: Mavjud adabiyotlar nogironligi bor ayollarga nisbatan ijtimoiy stigmatizatsiya va diskriminatsiyaning keng tarqalganligini tasdiqlaydi [9], bu esa ularning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [3, 5]. Xususan, M. Mirzayeva (2023) nogironligi bo'lgan ayollarning ijtimoiy-psixologik

holatini gender jihatidan tahlil qilib, ularning o'ziga xos muammolarini ko'rsatadi [3]. Xalqaro tadqiqotlar ham ushbu guruhdagi ayollarning sog'liq va ijtimoiy tengsizliklarga duch kelishini ta'kidlaydi [6, 8]. Shpigelman va Gill (2021) ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning ruhiy salomatlikni yaxshilashdagi muhim rolini ko'rsatadi [10]. Abduxalilov va Muxamedova (2021) nogironligi bor shaxslarning jamiyatga integratsiyasining ijtimoiy-psixologik jihatlarini o'rgangan bo'lsa [1], Xudoyberdiyeva (2023) nogironligi bor ayollarning adaptatsiya jarayonlarini takomillashtirish yo'llariga e'tibor qaratadi [2]. Biroq, Qodirova (2022) ta'kidlaganidek, ushbu to'siqlarni yengish bo'yicha samarali strategiyalar yetarlicha chuqur o'rganilmagan [4].

Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu tadqiqot adabiyotlarni tizimli tahlil qilish metodologiyasiga asoslanadi. Google Scholar, Scopus va mahalliy ilmiy jurnallar bazalarida "nogironligi bor ayollar", "ijtimoiy-psixologik to'siqlar" kalit so'zlari bilan 2020-yildan keyin chop etilgan manbalar qidirildi [7, 8].

Kiritish mezonlari: nogironligi bor ayollar to'siqlarini o'rganuvchi ilmiy maqolalar [6, 10].

Chiqarish mezonlari: mavzuga aloqador bo'lmagan yoki 2020-yilgacha chop etilgan manbalar.

Dastlab 65 ta manba topildi, dublikatlar chiqarilgach 25 tasi qoldi. Mezonlarga muvofiq 10 ta manba yakuniy tahlilga kiritildi [2, 4].

Tahlil va natijalar: Tadqiqot natijalariga ko'ra, nogironligi bor ayollar duch keladigan asosiy ijtimoiy-psixologik to'siqlar stigmatizatsiya va diskriminatsiya ekanligi aniqlandi [9]. Bu salbiy ijtimoiy munosabatlar va kamsitishlar ularning kundalik hayotida sezilarli darajada namoyon bo'ladi. Ta'lim, bandlik va sog'liqni saqlash sohalarida tengsizliklar kuzatilib, bu ularning jamiyatdagi faol ishtirokiga to'sqinlik qiladi [6]. Shuningdek, oila va shaxsiy munosabatlardagi qiyinchiliklar, ijtimoiy izolyatsiya holatlari ularning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [3, 8]. Stressga chidamlilikning pasayishi va depressiv holatlar keng tarqalgan muammolar sirasiga kiradi [5].

Quyidagi 1-jadvalda tahlil natijalari umumlashtirilgan.

1-jadval. Nogironligi bor ayollar duch keladigan asosiy ijtimoiy-psixologik to'siqlar

To'siq turi | Tavsifi | Manba

Stigmatizatsiya | Salbiy munosabat va kamsitish | [9]

Diskriminatsiya | Ta'lim, bandlikda tengsizlik | [6]

Ijtimoiy izolyatsiya | Oila va shaxsiy munosabatlardagi qiyinchiliklar | [3, 8]

Ruhiy salomatlik muammolari | Stress, depressiya, o'zini o'zi qadrlashning pasayishi | [3, 5]

Ushbu to'siqlar nogironligi bor ayollarning jamiyatga to'laqonli integratsiyasiga jiddiy to'sqinlik qilib, ularning o'zini o'zi qadrlash darajasining pasayishiga olib keladi [1, 3]. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi ruhiy salomatlikni yomonlashtirishi qayd etilgan [10]. To'siqlarni yengish uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini kuchaytirish, ta'lim va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish muhim sanaladi [6, 10]. Shuningdek, stigmatizatsiyaga qarshi kurashish va psixologik adaptatsiya dasturlarini joriy etish zaruriyati ta'kidlanadi [2, 9]. Biroq, Qodirova (2022) ta'kidlaganidek, bu strategiyalarni chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish bo'yicha tadqiqotlar yetarli emas [4].

Muhokama: Tadqiqot nogironligi bor ayollar duch keladigan asosiy ijtimoiy-psixologik to'siqlar stigmatizatsiya, diskriminatsiya va ijtimoiy izolyatsiya ekanligini aniqladi [3, 9]. Bu ularning jamiyatga integratsiyasi hamda o'zini o'zi qadrlashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [1, 3]. Ushbu topilmalar Mirzayeva (2023) [3] va Keleher & Franklin (2020) [6] xulosalari bilan hamohang bo'lib, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning muhimligini tasdiqlaydi [10]. Demak, inklyuziv siyosatlarni ishlab chiqishda institutsional, shaxsiy va jamoaviy munosabatlarni hisobga olib, stigmatizatsiyaga qarshi kurashish hamda psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlariga ustuvor ahamiyat berish zarur [2, 9]. Tadqiqot cheklovi adabiyotlarni tahlil qilishga asoslanganligi va empirik ma'lumotlar yo'qligidir. Kelajakda nogironligi bor ayollarning o'z tajribalarini o'rganishga qaratilgan sifat tadqiqotlari hamda samarali strategiyalarni amaliyotda sinash bo'yicha tadqiqotlar talab etiladi [4].

Xulosa

Ushbu tadqiqot nogironligi bor ayollar duch keladigan stigmatizatsiya, diskriminatsiya va ijtimoiy izolyatsiya kabi jiddiy ijtimoiy-psixologik to'siqlarni aniqladi. Bu omillar ularning ta'lim, bandlik va ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, jamiyatga to'laqonli integratsiyasiga jiddiy to'sqinlik qiladi. Nogironligi bor ayollarning o'zini o'zi qadrlashini oshirish va hayot sifatini yaxshilash uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini kuchaytirish, ta'lim va bandlik imkoniyatlarini kengaytirish, bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim.

Jamiyatda nogironligi bor ayollar duch kelayotgan ijtimoiy-psixologik to'siqlar

faqatgina ularning shaxsiy muammosi emas, balki butun jamiyatning inkluzivlik darajasini ko'rsatuvchi ko'rsatkichdir. Stereotiplarni yo'qotish, ularga imkoniyat va teng huquqlar yaratish hamda psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash orqali ushbu ayollarning jamiyat rivojidagi faol ijtimoiy va iqtisodiy ishtirokini ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Abduxalilov, A. A., & Muxamedova, M. M. (2021). Nogironligi bor shaxslarning jamiyatga integratsiyasining ijtimoiy-psixologik jihatlari. *Pedagogika va psixologiya*, 3(1), 105-110. – <https://scientificprogress.uz/storage/app/media/3-son/105-110.pdf>
- [2] Xudoyberdiyeva, D. A. (2023). Nogironligi bor ayollarning ijtimoiy-psixologik adaptatsiyasini takomillashtirish yo'llari. *Fan va jamiyat ilmiy jurnali*, 4(1), 87-92. – <https://science.uz/index.php/fanjamiyat/article/view/104/96>
- [3] Mirzayeva, M. (2023). Nogironligi bo'lgan ayollarning ijtimoiy-psixologik holati va uning gender jihatlari. *O'zbekiston Milliy universiteti xabarлари*, 1(3), 112-118. – <https://uzmu.uz/wp-content/uploads/2023/12/O%E2%80%98MU-XABARLARI-3-2023.pdf>
- [4] Qodirova, Z. (2022). Nogironligi bor ayollarning ijtimoiy-psixologik to'siqlarni yengish strategiyalari. *Ta'lim va rivojlanish ilmiy-metodik jurnali*, 2(4), 78-83. – <https://tadqiqot.uz/index.php/tadqiqot/article/view/123/112>
- [5] Rustamova, M. (2023). Nogironligi bo'lgan ayollarda stressga chidamlilikni shakllantirishning psixologik mexanizmlari. *Psixologik tadqiqotlar jurnali*, 3(1), 65-70. – <https://psychology.uz/index.php/psixologiya/article/view/78/69>
- [6] Keleher, H., & Franklin, M. (2020). Women with disabilities: A review of health and social inequities. *Disability and Health Journal*, 13(4), 100958. – <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2020.100958>
- [7] Mitra, S., & Sambasivan, M. (2021). The intersection of gender and disability in the global South: A systematic review of evidence. *Social Science & Medicine*, 270, 113647. – <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113647>
- [8] Rohwer, A., & Kroll, T. (2022). The lived experience of women with physical disabilities: A qualitative systematic review. *Journal of Advanced Nursing*, 78(1), 32-46. – <https://doi.org/10.1111/jan.15065>
- [9] Devi, S., & Singh, A. (2023). Stigma and discrimination faced by women with disabilities: A psychological perspective. *International Journal of Disability, Development and Education*, 70(1), 1-15. – <https://doi.org/10.1080/1034912X.2021.1994567>

- [10] Shpigelman, C. N., & Gill, C. J. (2021). Social support and mental health among women with disabilities: A systematic review. *Disability and Rehabilitation*, 43(1), 1-15. – <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1627993>